

УДК 314.4; 504.75.05

*Шушпанов Д.Г.,
канд. екон. наук, доц., доц. кафедри управління
персоналом і регіональної економіки,
Тернопільський національний економічний університет*

НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА НЕРІВНІСТЬ У ЗДОРОВ'І НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗРІЗ

Постановка проблеми. Сучасний стан здоров'я населення України є незадовільним. Про це свідчать показники смертності, захворюваності та інвалідності, які його характеризують. Значна частина цих показників є суттєво вищими за середньоевропейські. Все це свідчить про те, що заходи, які запроваджувались останніми десятиріччями та мали на меті покращити ситуацію, виявились недостатньо ефективними. За таких умов необхідні інноваційні напрямки у політиці охорони здоров'я, які дозволятимуть не долати наслідки хвороб, а їх попереджати. Для цього необхідно досліджувати детермінанти, які визначають здоров'я та обумовлюють його нерівність між різними групами населення: соціально-економічними та демографічними. Ключовими серед цих детермінант є соціально-економічні та детермінанти навколишнього середовища (НС). При цьому існує тісний

зв'язок між ними, адже доведено, що вибір місця проживання із відповідним НС суттєво залежить від соціально-економічного статусу людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексних досліджень, які вивчають здоров'я населення через призму соціально-економічних і демографічних детермінант та детермінант НС в Україні, недостатньо. Частково проблема детермінованості здоров'я НС розглядається в працях Ю. Г. Антипкіна [1], Н. О. Прокопенко [5], В. П. Стельмахівської та співавторів [8] (вплив НС на стан здоров'я окремих вікових груп населення), М. А. Климчук [4] (регіональні аспекти впливу НС на стан здоров'я населення), А. В. Гриценка та співавторів [2] (загальні питання оцінювання впливу НС, насамперед пов'язані із забрудненням атмосферного повітря, на стан здоров'я населення). При цьому більшість досліджень зосереджені на суто екологічних детермінантах, які є лише частиною детермінант НС. Вплив житлових умов, безпеки транспортних шляхів та інших умов НС на здоров'я населення або не беруться до уваги, або досліджуються як окремих елемент, не пов'язаний із НС. Недостатньо досліджений і соціально-економічний аспект описаних явищ. У цьому контексті варто виділити дослідження Н. О. Рингач [6].

Крім цього, доцільно зауважити, що вплив детермінант на здоров'я населення має змінний характер: він змінюється у часі та просторі, що обумовлює необхідність постійного моніторингу цього процесу.

Постановка завдання. Мета – виявити соціально-економічні та демографічні детермінанти, які обумовлюють якість навколишнього середовища та визначають стан здоров'я населення України для вироблення заходів політики у сфері охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи значний вплив на стан здоров'я населення, найбільш вдалим трактуванням терміну «навколишнє середовище» (НС) вважаємо, де його визначено як систему взаємопов'язаних природних і антропогенних об'єктів і явищ, в якій здійснюються праця, навчання, побут і відпочинок людей [3, с. 234]. У цьому разі це поняття охоплює соціальні, природні й штучні фізичні, хімічні та біологічні детермінанти, які прямо або опосередковано впливають на життя, здоров'я та діяльність людини.

Науковці мають різні погляди на роль НС у формуванні здоров'я населення, що пов'язано із різними підходами дослідження, відмінністю у розумінні суті категорії НС та його структури. Проведені нами дослідження дозволяють визначити причинно-наслідкові зв'язки між демографічними та соціально-економічними детермінантами, які можуть визначати місце проживання людини із відповідним НС (рис. 1). Сучасний перелік складових НС не обмежується лише екологічними умовами (якість атмосферного повітря, ґрунтів, поверхневих та підземних вод, ультрафіолетове і іонізуюче випромінювання, зміна клімату, стан екосистем та ін.), а включає стан антропогенного середовища (безпека громадських місць, рівень шуму, електромагнітні поля і т.п.), ризики на робочих місцях, житлові умови, якість та безпеку харчових продуктів і питної води тощо.

Усі перелічені умови НС певним чином визначають нерівність у здоров'ї населення. Незважаючи на широкий перелік цих умов, більшість експертів та науковців в економічно розвинених країнах не мають єдиного погляду щодо того, яка частка на них припадає у співвідношенні детермінант, які забезпечують здоров'я населення. Існує думка, що НС складає лише 10% [10; 11; 12]. Разом з цим, за оцінками ВООЗ, в усьому світі 24% захворюваності (втрачені роки життя) та приблизно 23% всі смертельні випадки (передчасна смертність) були пов'язані з детермінантами НС [13]. Серед дітей 0-14 років, частка смертей, віднесених до НС, складає 36%. Спостерігаються також значні регіональні відмінності щодо внеску умов НС в різні захворювання – через різницю у впливі різних чинників на навколишнє середовище та доступі до медичної допомоги за регіонами. Наприклад, хоча 25% всіх смертей у регіонах, що розвиваються, були пов'язані з проблемами НС, лише 17% випадків смерті пояснювалися такими причинами в розвинених регіонах. Хоча це є доказом значного впливу умов НС на рівень захворюваності, однак ця оцінка є консервативною, адже немає достатньо доказів такого впливу за багатьма класами хвороб. Крім цього, у багатьох випадках, причинний шлях між екологічною небезпекою та рівнем захворюваності є складним.

Згідно з оцінками Регіонального бюро ВООЗ в Європі [7], на частку екологічних детермінант, таких, як доступ до чистої води і санітарно-гігієнічних послуг, житлові умови, якість повітря, середовище на роботі і схильність до впливу екстремальних погодних умов, припадає 13-20% тягаря хвороб. У всіх європейських країнах існують нерівності щодо впливу чинників НС на здоров'я і ці нерівності можуть доходити до крайнощів: в найменш забезпечених групах схильність несприятливих впливів часто буває як мінімум в п'ять разів вище, ніж в групах з високим рівнем доходів.

За даними авторського соціологічного обстеження, проведеного у серпні 2015 року¹, серед детермінант які, на думку респондентів, найбільше впливають на стан їх здоров'я, НС має 23%. Це практично повністю співпадає з оцінками ВООЗ, наведеними вище.

¹ Загалом опитано 1200 респондентів з усіх регіонів України (за винятком тимчасово окупованої АР Крим). Вибіркова сукупність – випадкова, стратифікована за статевовіковими групами (особи від 18 років і старші), типом населеного пункту (місто / селище міського типу / село) та областями.

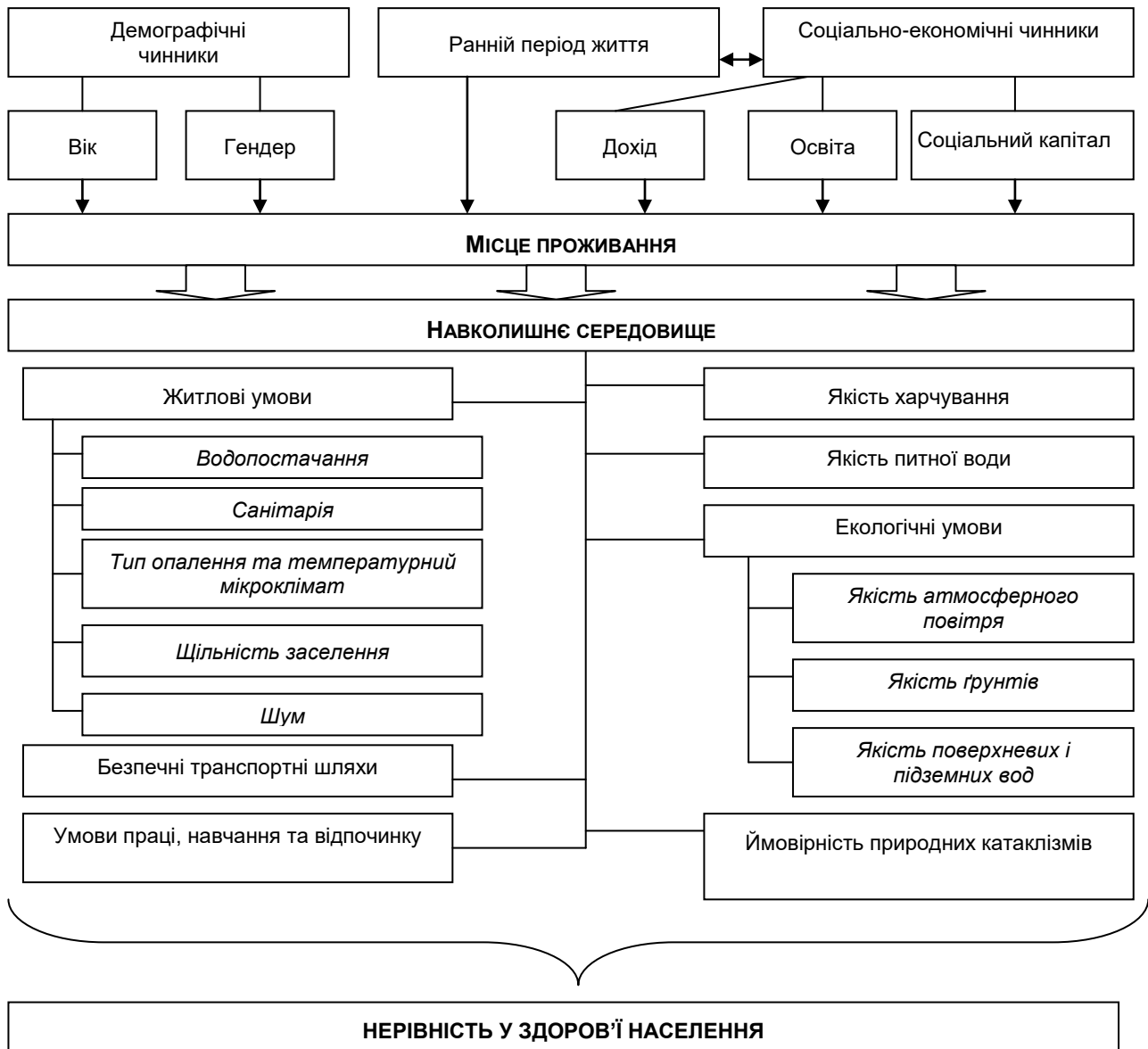

Рис. 1. Механізм впливу навколишнього середовища на нерівність у здоров'ї населення
Джерело: складено автором

Багато захворювань та смертей викликані шкідливим впливом НС. Дослідження ризиків та небезпечних детермінант, пов'язаних із НС, має важливе значення для діагностики хвороб, які їх викликають. Ця інформація також корисна для лікарів, які мають розрізнити безпечні від небезпечних детермінант та роз'яснити це пацієнтам. Загалом детермінанти НС беруть участь в етіології практично в кожній хвороби. Для діагностики захворювання переважно екологічного походження, лікарі повинні здійснити ретельну екологічну оцінку в їх анамнезі.

Оцінювання усіх нерівностей щодо здоров'я, пов'язаних із впливом НС, незважаючи на значні труднощі через обмежений обсяг фактичних даних, дає змогу отримати важливі висновки. Однак необхідні більш детальні відомості та досконалі аналітичні підходи для вирішення таких основних завдань:

- кількісного оцінювання можливих наслідків для здоров'я різних груп населення, зумовлених впливом тих чи інших детермінант;
- виявлення тих детермінант, негативного впливу яких можна запобігти;
- диференційованого аналізу впливу на здоров'я конкуруючих детермінант ризику, наприклад, таких, як тютюнопаління або тип харчування;
- визначення і більш глибокого аналізу кумулятивного ефекту від множинних впливів;
- вивчення додаткових і синергічних (або, що є менш імовірним, антагоністичним) взаємодій між соціально-економічними детермінантами (СЕД) і шкідливими детермінантами НС;

– повнішого розуміння природи вікових і гендерних відмінностей в уразливості дітей, дорослих і літніх людей за несприятливих екологічних впливів.

Результати оцінювання ступеня впливу НС на стан здоров'я населення та нерівність у здоров'ї не завжди однакові. Це пов'язано із багатьма особливостями, які доцільно проаналізувати.

По-перше, ступінь впливу НС на стан здоров'я населення залежить від специфіки території, на якій проводять дослідження. Для одних територій він буде вищий (економічно розвинуті), для інших – меншим (депресивні). Більш економічно розвинені регіони (країни) мають ширші можливості для благоустрою, забезпечення кращих умов життя, здійснення більш ефективного контролю за якістю питної води та продуктами харчування, а також зниження рівня забруднення атмосферного повітря, ґрунтів, водних ресурсів тощо.

По-друге, СЕД корелюють з якістю середовища проживання. Соціально-економічна нерівність, обумовлена нерівністю у доходах, зайнятості, освіті, соціальному капіталі, визначає неоднаковий вплив ризиків НС. Соціально благополучні групи часто живуть і працюють у більш сприятливих екологічних умовах порівняно із населенням загалом і навпаки, найбільш вразливі верстви суспільства переважно проживають у найбільш вразливих районах, що погіршує відповідно стан їхнього здоров'я. З точки зору робочого середовища, умов праці, то в найгіршій ситуації опиняються, як правило, ті, хто має найнижчі доходи та низький соціально-економічний статус (СЕС).

За даними авторського опитування, існує стійкий кореляційний зв'язок між якістю житлових умов та СЕС людини ($R = 0,246$, $p < 0,01$), доходом ($R = 0,229$, $p < 0,01$), освітою ($R = 0,148$, $p < 0,01$). Крім цього, СЕС частково визначає стан атмосферного повітря та чистоту і доглянутість території у районі проживання людини (табл. 1). Ті, хто отримують вищі доходи, не тільки мають кращі житлові умови, а й мешкають у мікрорайоні, де краще транспортне сполучення та інфраструктура. Більш міцний кореляційний зв'язок між СЕС та житловими умовами у міських поселеннях порівняно із сільською місцевістю. Натомість залежність якості житлових умов від доходу та освіти спостерігається у сільській місцевості.

Таблиця 1

**Кореляція умов навколишнього середовища та СЕД
(за даними авторського опитування), N = 1200, CI = 95%**

Умови НС		СЕС	Дохід	Освіта	Добробут у РПЖ ²
Житлові умови	R	0,246**	0,229**	0,148**	0,193**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000
Стан атмосферного повітря	R	0,139**	0,027	0,006	0,020
	p	0,000	0,352	0,828	0,494
Чистота та доглянутість території	R	0,131**	0,050	0,037	0,010
	p	0,000	0,084	0,206	0,733
Транспортне сполучення	R	0,014	0,145**	0,039	0,018
	p	0,628	0,000	0,173	0,527
Соціальна інфраструктура	R	0,049	0,071*	0,024	0,012
	p	0,089	0,014	0,399	0,678

Примітки: 1) ** Кореляція значима на рівні $p < 0,01$;

— 2) * Кореляція значима на рівні $p < 0,05$.

Джерело: складено автором

Кореляційний аналіз між показниками стану НС та інших детермінант здоров'я населення областей України вказує на високу залежність за деякими з них (табл. 2). Зокрема, існує високий кореляційний зв'язок між рівнем забезпеченості водопроводом (1), каналізацією (2) та опаленням (3) житлових приміщень з доходами на душу населення ($R(1) = 0,735$; $R(2) = 0,768$; $R(3) = 0,768$, $p < 0,01$); наявністю вищої освіти ($R(1) = 0,660$; $R(2) = 0,681$; $R(3) = 0,715$, $p < 0,01$); рівнем безробіття ($R(1) = -0,707$; $R(2) = -0,721$; $R(3) = -0,658$, $p < 0,01$) та іншими детермінантами. Варто зауважити, що зазначені взаємозв'язки є більш міцними у міських поселеннях, ніж у сільській місцевості. Це, як правило, пов'язано із такими основними причинами: вищим рівнем доходу, вищою соціально-економічною нерівністю та гіршими екологічними умовами у містах.

По-третє, детермінанти, пов'язані з соціально-економічною нерівністю впливають на залежність «вплив-відповідь». За однакового рівня впливу неблагополучні групи індивідумів можуть виявляти більш високу вразливість щодо розвитку несприятливих наслідків для їхнього здоров'я, наприклад, за синергізму між множинними детермінантами ризику [7].

² Ранній період життя (до 18 років)

Таблиця 2

Кореляція умов НС та СЕД, (за даними ДССУ) N = 25, CI = 95%

Умови НС		Освіта	Дохід	Безробіття	Тип поселення міського
Водопостачання	R	0,660**	0,735**	-0,707**	0,671**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000
Каналізація	R	0,681**	0,768**	-0,721**	0,684**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000
Опалення	R	0,715**	0,768**	-0,651**	0,666**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000
Викиди в атмосферу	R	0,827**	0,929**	-0,461*	0,546**
	p	0,000	0,000	0,020	0,005
Інтегральний показник навколишнього природного середовища	R	-0,427*	-0,836**	0,464*	-0,771**
	p	0,037	0,000	0,022	0,000

Примітки: 1) ** Кореляція значима на рівні $p < 0,01$;

———— 2) * Кореляція значима на рівні $p < 0,05$.

Джерело: складено автором

По-четверте, нерівність у стані здоров'я пов'язана не тільки із соціально-економічною нерівністю, а й з демографічними ознаками, а також з їхнього комбінацією.

За даними авторського дослідження СЕС, дохід та освіта суттєвіше впливають на НС, в якому проживає населення більш старших вікових груп, а тоді як рівень добробуту у РПЖ має більший вплив на НС осіб віком 18–24 роки. Зокрема, вплив СЕС та доходу на житлові умови зростає від 18 до 59 років, але знижується у віці понад 60 років (рис. 2). Вплив добробуту у РПЖ, навпаки, із віком зменшується. Однак у будь-якому разі, перелічені на рис. 2 СЕД визначають умови НС, в яких проживає населення всіх вікових груп.

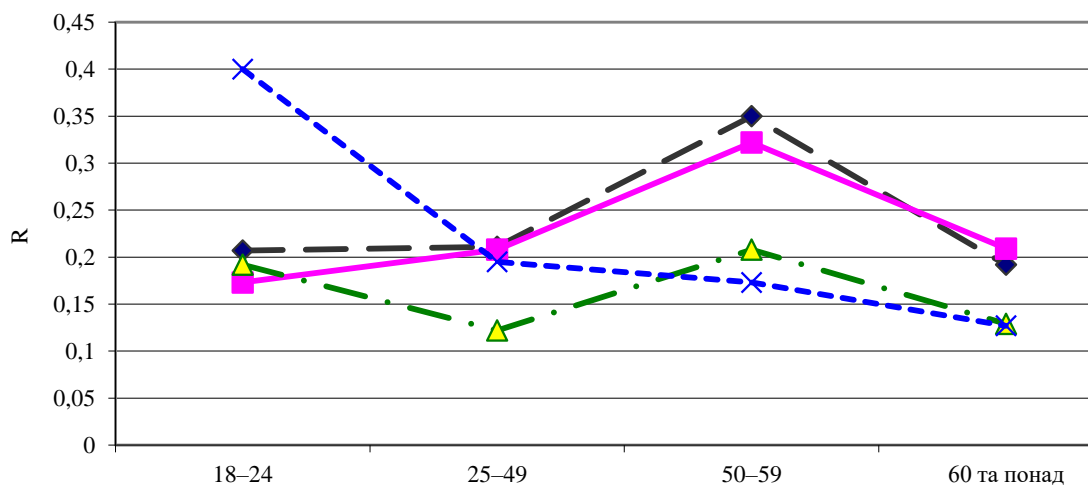

Рис. 2. Кореляції житлових умов та СЕД за віковими групами населення (за даними авторського опитування), N = 1200, CI = 95%

Джерело: побудовано автором

Отже, для одних демографічних груп населення неналежні умови НС будуть мати гірші наслідки для здоров'я, ніж для інших. При цьому це стосується не тільки літніх людей, а й дітей і жінок. Наприклад, за даними ВООЗ, найбільше страждають від несприятливого НС діти до 5 років. Смертність від інфекцій нижніх дихальних шляхів та хвороб органів травлення у дітей цього віку переважно пов'язують саме із НС [9].

Крім цього, діти родин із нижчим СЕС, які проживають у бідних районах, більше схильні до ризику травматизму, у т.ч. зі смертельним наслідком, ніж їхні однолітки, батьки яких мають вищий СЕС. Це стосується більшості причин травм, таких як дорожньо-транспортні пригоди, утоплення, отруєння, падіння і опіки, і різних умов (наприклад, вдома, на роботі, на транспорті) [6, с. 16].

За даними авторського дослідження, не тільки у РПЖ, але й у віці 18-24 роки, спостерігається певна залежність стану здоров'я від умов навколишнього середовища. Зокрема, у цьому віковому періоді доволі суттєво позначаються на рівні захворюваності населення житлові умови, в яких проживає людина та меншою мірою стан атмосферного повітря (табл. 3), особливо у сільській місцевості, де шанси не мати жодного хронічного захворювання серед населення віком 18-24 роки у чотири рази більше серед тих, хто проживає у добрих та дуже добрих житлових умовах, порівняно із тими, хто проживає у дуже поганих, поганих або задовільних (OR = 4,000; CI = 1,008–16,339; $p \leq 0,05$)³.

Таблиця 3

Вплив основних складових навколишнього середовища на шанси не набути жодного хронічного захворювання (за віковими групами), (за даними авторського опитування), N = 1200, CI = 95%

Вік		Житлові умови	Стан атмосферного повітря
18–24	OR	1,534**	2.265*
	CI	1,068–2,203	0,989–5,194
	p	0,017	0,034
25–49	R		
	p	x	x
50–59	R		
	p	x	x
60 та понад	R	1,402*	0,210**
	CI	0,998–2,224	1,044–4,755
	p	0,050*	0,033*

Примітки: 1) ** Кореляція значима на рівні $p < 0,01$;

———— 2) * Кореляція значима на рівні $p < 0,05$;

———— 3) x – статистично не значима.

Джерело: складено автором

Серед літніх людей смертність переважно пов'язана з неінфекційними хворобами, однак на цей показник також суттєво впливають умови НС. Проведений кореляційний аналіз стандартизованих коефіцієнтів смертності та умов НС серед областей України підтвердив, що діти та літні люди більш вразливі до їхнього несприятливого впливу. Схожі дані отримані в результаті авторського опитування, за яким здоров'я населення віком 60 років і старших певним чином залежить від стану атмосферного повітря в районі проживання індивідуума та житлових умов, особливо у міських поселеннях (OR = 2,883; CI = 1,167–7,222; $p \leq 0,01$) та серед чоловіків (OR = 3,067; CI = 0,922–9,767; $p \leq 0,05$).

Водночас слід зауважити, що в Україні вплив умов НС на стан здоров'я жінок і чоловіків неоднозначний. Так, шанси не мати жодного хронічного захворювання у 1,53 рази вищі серед чоловіків, які проживають у добрих житлових умовах, порівняно з тими, в кого вони задовільні або погані. Для жінок такий показник становить 1,34 (за нижчою довірчою ймовірністю). Чоловіки, які проживають у задовільних та поганих житлових умовах, також мають більший ризик набути хронічні захворювання органів травлення (OR = 1,806; CI = 0,1027–3,180; $p \leq 0,039$).

Щодо впливу забрудненого атмосферного повітря на стан здоров'я чоловіків і жінок суттєвих відмінностей не виявлено. Шанси набути індивідуумом хронічне захворювання у місцях, де атмосфера більш забруднена, порівняно із тими, хто мешкає на території з відносно чистим повітрям, для чоловіків та жінок приблизно однакові – у 1,44 та 1,42 рази відповідно. Разом з тим, поганий стан атмосферного повітря є детермінантою захворюваності на органи дихання серед чоловіків (OR = 2,005; CI = 1,002–4,017; $p \leq 0,040$), а також таких хвороб у жінок:

– ендокринної системи, розладів харчування та порушення обміну речовин (OR = 2,014; CI = 1,110–3,665; $p \leq 0,015$);

– сечостатевої системи (OR = 2,044; CI = 0,964–4,367; $p \leq 0,050$);

– новоутворень (OR = 2,154; CI = 1,000–4,682; $p \leq 0,045$).

Стосовно впливу НС на смертність населення, то у даному випадку, кореляції між індексом забруднення атмосферного повітря та ІПСНПС вищі для чоловіків, ніж для жінок за такими причинами смерті, як: ДІПЗ, злякисні новоутворення органів травлення та дихання.

Отже, отримані дані дають змогу зробити висновок, що забруднення атмосферного повітря більш негативно впливає на рівень захворюваності жінок, але менш негативно на рівні їхньої, порівняно із чоловіками, смертності. Так, населення, яке проживає у місцях із високим ступенем

³ Використано метод лінійної регресії (відношення шансів)

забруднення атмосферного повітря, як жінки, так і чоловіки, мають бути, по-перше, поінформовані про наявні загрози у зв'язку з таким становищем, а по-друге, необхідною є більш ретельна профілактика хвороб, захворюваність на які становить найбільшу небезпеку.

По-п'яте, соціально-економічна нерівність має прямий вплив на результати щодо стану здоров'я населення, що може реалізовуватися через екологічні та неекоекологічні механізми. Проте за однакових параметрів залежності «вплив-відповідь» неблагополучні групи можуть виявляти більш високу вразливість до розвитку несприятливих наслідків для здоров'я через обмежений доступ до послуг (наприклад, дефіцит послуг екстреної медичної допомоги в сільській місцевості, неадекватне страхове покриття) і занижені можливості протистояти негативним ефектам (наприклад, дефіцит інформації, недостатній доступ до відповідних служб).

Висновки з проведеного дослідження. Отже, на основі вищевикладеного доходимо до висновку, що НС відіграє значну роль у формуванні здоров'я населення, особливо для представників певних демографічних і соціально-економічних сегментів. Існує також тісний взаємозв'язок між НС та іншими детермінантами здоров'я, зокрема соціально-економічними. Це загалом потребує від держави та громад застосування комплексного підходу щодо ведення політики у сфері охорони здоров'я, яка, по-перше, має стати невід'ємною частиною програм розвитку країни загалом (громади), а по-друге дати можливість запобігти виникненню хвороб, покращуючи детермінанти здоров'я населення, у тому числі й стан НС.

Зменшення нерівності щодо НС і здоров'я та забезпечення екологічної справедливості мають бути невід'ємним компонентом стратегічного управління у сфері охорони навколишнього середовища та систем територіального планування. Це потребує більш повної інтеграції елементів оцінювання ризиків для здоров'я, пов'язаних із навколишнім середовищем із встановленими процесами планування (регіонального, міського та інфраструктурного) з метою створення належних умов для повсякденного життя.

Запорукою успіху розроблених стратегій є чітке розмежування коротко- і довгострокових завдань, тому для зменшення соціально зумовлених екологічних нерівностей слід використовувати різні підходи. У довгостроковій перспективі максимально корисними для неблагополучних груп населення можуть бути втручання, спрямовані на забезпечення безпечних умов НС загалом, оскільки ці верстви часто піддаються несприятливим екологічним впливам. Загальне поліпшення умов НС для населення має, таким чином, забезпечити більш виражене зниження ризиків, пов'язаних із НС для найбільш вразливих груп.

За відсутності на національному або місцевому рівні даних для визначення пріоритетів, можна використовувати рекомендації Комітету із соціальних детермінант ВООЗ як основу для здійснення державних втручань, спрямованих на зниження соціально-економічної нерівності та пов'язаних із нею ризиків НС для здоров'я. Такі втручання можуть забезпечити вирішення таких завдань: покращення умов повсякденного життя людей; усунення нерівномірного розподілу владних повноважень, а також фінансових та інших ресурсів; оцінювання і аналіз стану проблеми, а також ефективності вжитих заходів.

Бібліографічний список

1. Антипкін Ю.Г. Вплив факторів навколишнього середовища на стан здоров'я дітей раннього віку / Ю.Г. Антипкін, Ю.Г. Резніченко, М.О. Ярцева // Перинатологія и педиатрія. – 2012. – № 1. – С. 48-51.
2. Гриценко А.В. Оцінка потенційного ризику здоров'ю населення України при несприятливому впливі факторів навколишнього середовища / А.В. Гриценко, О.В. Рибалова, Л.Ю. Ільченко // Коммунальное хозяйство городов. – 2005. – № 63. – С. 161-171.
3. Ильиных И.А. Экология человека : [учебное пособие] / И.А. Ильиных. – М. – Берлин : Директ-Медиа, 2016. – 299 с.
4. Климчук М.А. Стан навколишнього середовища та його вплив на здоров'я населення Львівської області / М.А. Климчук // Довкілля та здоров'я. – 2005. – № 34. – Т. 3. – С. 43-48.
5. Прокопенко Н.О. Наукове обґрунтування системи оцінки впливу факторів навколишнього середовища на стан здоров'я людей похилого віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мед. наук / Н.О. Прокопенко. – Київ, 2009. – 36 с.
6. Рингач Н.О. Соціальні нерівності, ризики навколишнього середовища та здоров'я / Н.О. Рингач // Україна. Здоров'я нації. – 2013. – № 1. – С. 14-19.
7. Социальные и гендерные неравенства в отношении окружающей среды и здоровья [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/76522/Parma_EH_Conf_pb1_rus.pdf?ua=1.
8. Стельмахівська В.П. Здоров'я дітей та підлітків і навколишнє середовище / В.П. Стельмахівська // Проблемы экологии и медицины. – 2008. — № 1-2. – Т. 12. – С. 37-39.
9. 10 facts on preventing disease through healthy environments //WHO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.who.int/features/factfiles/ environmental-disease-burden/en>.

10. Different perspectives for assigning weights to determinants of health / B. Booske [et al.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uwphi.pophealth.wisc.edu/publications/other/different-perspectives-for-assigning-weights-to-determinants-of-health.pdf>.
11. Health Equity and the Social Determinants of Health: A Role for the Medical Profession [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cma.ca/assets/assets-library/document/en/advocacy/pd13-03-e.pdf>.
12. McGinnis J.M. The case for more active policy attention to health promotion / J.M. McGinnis, P. Williams-Russo, J.R. Knikman // *Health Affairs*. – 2002. – V. 21. – no. 2. – Pp. 78-93.
13. Prüss-Üstün A. Towards an estimate of the environmental burden of disease / A. Prüss-Üstün, C. Corvalán. – WHO, 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.who.int/quantifying_ehimpacts/publications/preventingdisease.pdf.

References

1. Antypkin, Yu.H., Reznichenko, Yu.H. and Yartseva, M.O. (2012), "Influence of environmental factors on the health of young children", *Perinatologiya i pediatriya*, no. 1, pp. 48-51.
2. Hrytsenko, A.V., Rybalova, O.V., and Ilchenko, L.Yu. (2005), "Estimation of the potential risk to the health of the population of Ukraine with adverse effects of environmental factors", *Kommunalnoe khoziaystvo gorodov*, no. 63, pp. 161-171.
3. Ilinykh, I.A. (2016), *Ekologiya cheloveka* [Ecology of a person], tutorial, Direkt-Media, Moscow – Berlin, Russia, 299 p.
4. Klymchuk, M.A. (2005), "The state of the environment and its impact on the health of the population of Lviv region", *Dovkillia ta zdorovia*, no. 34, Vol. 3, pp. 43-48.
5. Prokopenko, N.O. (2009), "Scientific substantiation of the environmental impact assessment system on the state of health of the elderly", Thesis abstract of Doc. Sc. (Med.), Kyiv, Ukraine, 36 p.
6. Rynhach, N.O. (2013), "Social inequalities, environmental and health risk", *Ukraina. Zdorovia natsii*, no. 1, pp. 14-19.
7. *Sotsialnye i gendernye neravenstva v otnoshenii okruzhaiushchey sredy i zdorovia* [Social and gender inequalities in relation to environment and health], available at: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/76522/Parma_EH_Conf_pb1_rus.pdf?ua=1 (access date September 25, 2017).
8. Stelmakhivska, V.P. (2008), "Health of children and adolescents and the environment", *Problemy ekologiy i meditsyny*, no. 1-2, Vol. 12, pp. 37-39.
9. 10 facts on preventing disease through healthy environments, available at: <http://www.who.int/features/factfiles/environmental-disease-burden/en> (access date July 25, 2017).
10. Different perspectives for assigning weights to determinants of health, available at: <https://uwphi.pophealth.wisc.edu/publications/other/different-perspectives-for-assigning-weights-to-determinants-of-health.pdf> (access date July 25, 2017).
11. Health Equity and the Social Determinants of Health: A Role for the Medical Profession, available at: <https://www.cma.ca/assets/assets-library/document/en/advocacy/pd13-03-e.pdf> (access date July 25, 2017).
12. McGinnis, J.M., Williams-Russo, P. and Knikman J.R. (2002), "The case for more active policy attention to health promotion", *Health Affairs*, Vol. 21, no. 2, pp. 78-93.
13. Prüss-Üstün, A. and Corvalán, C. (2006), "Towards an estimate of the environmental burden of disease", available at: http://www.who.int/quantifying_ehimpacts/publications/preventingdisease.pdf (access date July 25, 2017).

Шушпанов Д.Г. НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА НЕРІВНІСТЬ У ЗДОРОВ'І НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗРІЗ

Мета – виявити соціально-економічні та демографічні детермінанти, які обумовлюють якість навколишнього середовища та визначають стан здоров'я населення України для вироблення заходів політики у сфері охорони здоров'я.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою є положення економічної теорії, демографії, соціології та інших наук, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених. У процесі дослідження використано методи: аналізу і синтезу – для деталізації об'єкта дослідження; методи причинно-наслідкового аналізу – з метою виявлення причинно-наслідкових зв'язків між демографічними та соціально-економічними детермінантами, які можуть визначати місце проживання людини; соціологічний – під час підготовки, проведення та опрацювання результатів авторського соціологічного опитування; логістичної регресії – для визначення відношення шансів щодо здоров'я за різних зовнішніх умов; графічний – для наочного відображення результатів дослідження.

Результати. Виявлені причинно-наслідкові зв'язки між демографічними та соціально-економічними детермінантами, які можуть визначати місце проживання людини із відповідним навколишнім середовищем.

Доведено, що ступінь впливу навколишнього середовища на стан здоров'я населення України залежить від:

– специфіки території, на якій воно проживає. Більш економічно розвинені регіони мають ширші можливості для благоустрою, забезпечення кращих умов життя тощо;

– соціально-економічних детермінант, які корелюють з якістю середовища проживання. Доведено, що в Україні існує стійкий зв'язок між якістю житлових умов, атмосферного повітря та соціально-економічним статусом людини;

– демографічних ознак. Нерівність у стані здоров'я пов'язана не тільки із соціально-економічною нерівністю, а й з демографічними ознаками, а також з їхнього комбінацією. За даними авторського дослідження, соціально-економічний статус, дохід та освіта суттєвіше впливають на навколишнє середовище, в якому проживає населення більш старших вікових груп, тоді як рівень добробуту у ранньому періоді життя має більший вплив на якість навколишнього середовища осіб віком 18–24 роки.

Наукова новизна. Представлено механізм впливу соціально-економічних та демографічних детермінант через навколишнє середовище на нерівність у здоров'ї населення. Перелік складових навколишнього середовища при цьому не обмежується лише екологічними умовами (якість атмосферного повітря, ґрунтів тощо), а включає стан антропогенного середовища, ризики на робочих місцях, житлові умови, якість та безпеку харчових продуктів і питної води тощо.

Практична значущість. Проведені розрахунки дозволять виявити детермінанти, пов'язані з навколишнім середовищем та визначають здоров'я окремих соціально-економічних та демографічних груп населення. Це дозволить підвищити ефективність політики охорони здоров'я. Насамперед, важливим є застосування комплексного підходу щодо побудови політики у сфері охорони здоров'я. Вона, по-перше, має стати невід'ємною частиною програм розвитку країни (громади) загалом, а по-друге дати можливість запобігти виникненню хвороб, покращуючи детермінанти здоров'я населення, у тому числі й стан навколишнього середовища.

Ключові слова: здоров'я населення, навколишнє середовище, нерівність, соціально-економічні детермінанти, демографічні групи.

Shushpanov D.H. ENVIRONMENT AND INEQUALITY IN POPULATION HEALTH OF UKRAINE: THE SOCIO-ECONOMIC AND DEMOGRAPHIC SECTION

Purpose – to identify socio-economic and demographic determinants that determine the quality of the environment and determine the state of health of the population of Ukraine for the development of health policy measures.

Methodology of research. The position of economic theory, demography, sociology and other sciences, scientific works of domestic and foreign scientists are the theoretical and methodological basis. The following research methods are used: methods of analysis and synthesis – for the detailed study of the object; methods of cause-and-effect analysis – to establish cause-effect relationships between demographic and socio-economic determinants that determine the place of residence of a person; sociological – during the preparation, conduct and processing of the results of the author's sociological survey; logistic regression – to determine the ratio of chances for health under different external conditions, graphical – for the visual display of the structure of the industry.

Findings. The cause-effect relationships between demographic and socio-economic factors, that can determine the place of residence of a person with an appropriate environment, are revealed.

It is proved that the degree of environmental impact on the health of the Ukrainian population depends on:

- the specifics of the territory in which it lives. More economically developed regions have wider opportunities regarding amenities, better living conditions and more;

- socio-economic determinants that correlate with the quality of the habitat. It is proved that in Ukraine there is a stable relationship between the quality of housing conditions, atmospheric air and the socio-economic status of a person;

- demographic determinants. Inequalities in health are due not only to socio-economic inequalities, but also cause of demographic characteristics, as well as their combination. According to the author's research, socio-economic status, income and education have a more significant impact on the environment in which the population of older age groups lives, while the level of well-being in the early period of life has a larger influence on the emergencies at the age of 18-24.

Originality. The mechanism of environmental influence on inequality in the health of the population is presented. The list of components is not limited by environmental conditions (air quality, soil, etc.), but includes the state of the anthropogenic environment, risks on workplaces, living conditions, the quality and safety of food and drinking water and so on.

Practical value. The performed calculations will allow to determine the determinants associated with the environment and determine the health of individual socioeconomic and demographic groups of the population. This will improve the effectiveness of health policy. First of all, it is important to imply an integrated approach to health policy, which, firstly, should be an integral part of country-wide (or community) development programs, and secondly, it should be possible to prevent the occurrence of illness, improving the determinants of health of the population, including the state of emergency.

Key words: population health, environment, inequality, socio-economic determinants, demographic groups.

Шушпанов Д.Г. ОКРУЖАЮЩАЯ СРЕДА И НЕРАВЕНСТВО В ЗДОРОВЬЕ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ И ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ РАЗРЕЗ

Цель – выявить социально-экономические и демографические детерминанты, которые обуславливают качество окружающей среды и определяют состояние здоровья населения Украины для выработки мер политики в сфере здравоохранения.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой являются положения экономической теории, демографии, социологии и других наук, научные труды отечественных и зарубежных ученых. В процессе исследования использованы методы: анализа и синтеза – для детализации объекта исследования; методы причинно-следственного анализа – для установления причинно-следственных связей между демографическими и социально-экономическими детерминантами, которые определяют место

жительства человека; социологический – во время подготовки, проведения и обработки результатов авторского социологического опроса; логистической регрессии – для определения отношения шансов для здоровья при различных внешних условиях, графический – для наглядного отображения результатов исследования.

Результаты. Обнаружены причинно-следственные связи между демографическими и социально-экономическими факторами, которые могут определять место жительства человека с соответствующей окружающей средой.

Доказано, что степень воздействия окружающей среды на состояние здоровья населения Украины зависит от:

- специфики территории, на которой оно проживает. Более развитые регионы имеют широкие возможности для благоустройства, обеспечения лучших условий жизни и т.д.;

- социально-экономических детерминант, которые коррелируют с качеством среды обитания. Доказано, что в Украине существует устойчивая связь между качеством жилищных условий, атмосферного воздуха и социально-экономическим статусом человека;

- демографических детерминант. Неравенство в состоянии здоровья связана не только с социально-экономическим неравенством, но и с демографическими детерминантами, а также с их комбинацией. По данным авторского исследования, социально-экономический статус, доход и образование существенно влияют на окружающую среду, в которой проживает население более старших возрастных групп, тогда как уровень благосостояния в раннем периоде жизни имеет большее влияние на качество окружающей среды человек в возрасте 18-24 года.

Научная новизна. Представлен механизм влияния социально-экономических и демографических детерминант через окружающую среду на неравенство в здоровье населения. Перечень элементов окружающей среды при этом не ограничивается только экологическими условиями (качество атмосферного воздуха, почв и т.д.), а включает состояние антропогенной среды, риски на рабочих местах, жилищные условия, качество и безопасность пищевых продуктов и питьевой воды и тому подобное.

Практическая значимость. Проведенные расчеты позволяют выявить детерминанты, связанные с окружающей средой и определяют здоровье отдельных социально-экономических и демографических групп населения. Это позволит повысить эффективность политики здравоохранения. Прежде всего, важно применение комплексного подхода к построению политики в сфере здравоохранения. Она, во-первых, должна стать неотъемлемой частью программ развития страны (общины) в целом, а во-вторых, дать возможность предотвратить возникновение болезней, улучшая детерминанты здоровья населения, в том числе и состояние окружающей среды.

Ключевые слова: здоровье населения, окружающая среда, неравенство, социально-экономические детерминанты, демографические группы.